

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՇԻՎՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Արսեն Օհանջանով

Երևանի պետական համալսարանի հայցորդ

ՀՀ, Երևան, Ալեք Մանուկյան փ. 1

Էլ. հասցե՝ ohanjanovarsen@yandex.ru

Հոդվածը ներկայացվել է 11.06.2020, գրախոսվել է 21.06.2020, ընդունվել է
տպագրության 01.03.2021

Ներածություն

Ազգային հաշիվների համակարգը (ԱՀՀ)¹ իր հիմնական և փոխկապակցված ցուցանիշներով, երկրում ընթացող սոցիալ-տնտեսական կարևորագույն գործընթացների վերլուծության հիմնական տեղեկատվական բազան է: Մակրոտնտեսական ցուցանիշների ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունը, հիմնված ազգային հաշիվների համակարգի մեթոդների և գործիքների կիրառման և փոխառնչության վրա, մակրոտնտեսական քաղաքականության արդյունավետության գնահատման էմպիրիկ հիմքեր են նախատեսում:

ՀՀ ԱՀՀ-ի կառուցման նպատակը մակրոտնտեսական միջավայրի բազմակողմանի բնութագրումն է, որն էլ հաջորդաբար ստացված տեղեկատվական հոսքերի անընդհատությամբ տնտեսական իրավիճակի վերլուծության և գնահատման կարևոր պայման է: Այն նյութական բարիքների արտադրության, եկամուտների ձևավորման, բաշխման, վերաբաշխման, օգտագործման արգասիք է, որն էլ միջազգային տնտեսական գործակցության ու համեմատությունների իրականացման նախադրյալներ է ստեղծում:

Ազգային հաշիվների համակարգն ընդգրկում է հետևյալ հիմնական հաշիվները¹.

- ապրանքների և ծառայությունների հաշիվ,
- արտադրության հաշիվ,
- սկզբնական եկամուտների ձևավորման հաշիվ,
- սկզբնական եկամուտների բաշխման հաշիվ,

¹ Система Национальных Счетов 2008 2012, 3-4.

- եկամուտների երկրորդային բաշխման հաշիվ,
- եկամուտների օգտագործման հաշիվ,
- կապիտալի հետ գործառնությունների հաշիվ,
- ֆինանսական հաշիվ:

Ազգային հաշիվների համակարգը՝ որպես մակրոտնտեսական վերլուծության գործիք

Վերլուծենք Հայաստանի Հանրապետության ազգային հաշիվների օգտագործման ուղղությունները և դրանց ագրեգատները առանձին-առանձին:

Աղյուսակ 1

Ապրանքների և ծառայությունների հաշիվ (մլրդ դրամ)²

	2012 թ.	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.
Միջանկյալ սպառում	2 181.6	2 331.6	2 471.7	2 561.3	2 590.4	2 790.4	3 013.6
Վերջնական սպառմանն ուղղված ծախսեր	4 129.5	4 497.5	4 714.3	4 591.1	4 548.3	5 138.7	5 492.8
Համախառն կուտակում	1 053.0	1 009.2	1 027.7	1 045.6	912.9	1 025.1	1 347.8
Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում	1 175.9	1 291.7	1 379.1	1 499.2	1 709.9	2 126.5	2 370.3
Վիճակագրական շեղում	-27.0	-1.3	-12.5	23.9	41.4	-	-
Ընդամենը օգտագործում	8 513.0	9 128.7	9 580.3	9 721.1	9 802.9	11 080.8	12 224.4

Տնտեսական իրավիճակի՝ թողարկման և սպառման գործընթացների ամփոփ բնութագիրը ներկայացված է ապրանքների և ծառայությունների հաշվում: Այդ հաշիվն արտացոլում է ապրանքների և ծառայությունների ընդհանուր ռեսուրսները և դրանց օգտագործման ուղղությունները:

2018 թ. հանրապետությունում ապրանքների և ծառայությունների ռեսուրսների ծավալները 2012 թ. համեմատ աճել են 43.6%-ով և կազմել 12 224.4 մլրդ դրամ (աղ. 1):

Բերված աղյուսակում օգտագործված ընդհանուր ռեսուրսներում մեծ տեսակարար կշիռ ունեն վերջնական սպառմանն ուղղված ծախսերը: 2012-2018 թթ. ժամանակահատվածում վերջնական սպառմանը և համախառն կուտակմանն ուղղված ծախսերն ավելացել են համապատասխան-

² Վիճակագրական բոլոր աղյուսակները կազմված են ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի տեղեկատվության հիման վրա. https://www.armstat.am/file/article/hah_20_3.pdf.

նաբար 33% և 28%-ով (1 363.3 և 294.8 մլրդ դրամով): Ընդ որում, 2018 թվականին ամբողջ տնտեսության համախառն կուտակման 72%-ը բաժին է ընկել ոչ ֆինանսական հատվածին:

Նշանակալի աճ առկա է նաև ապրանքների և ծառայությունների արտահանման կառուցվածքում. վերոգրյալ ժամանակահատվածում աճել է մոտ երկու անգամ՝ 2018 թ. կազմելով 2 370.3 մլրդ դրամ:

Սույն հաշվի միջոցով կարելի է ստանալ համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ) հետևյալ բանաձևով³.

$$\text{ՀՆԱ} = \text{ՎՄԾ} + \text{ՀԿ} + (\text{Ա} - \text{Ն})$$

որտեղ՝

ՎՄԾ - վերջնական սպառման ծախսեր

ՀԿ - համախառն կուտակում

Ա - ապրանքների և ծառայությունների արտահանում

Ն - ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում

Աղյուսակ 2

Արտադրության հաշիվ (մլրդ դրամ)

	2012 թ.	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.
Թողարկում հիմնական գներով	5 989.9	6 380.8	6 754.0	7 069.1	7 148.9	7 782.9	8 391.4
Արտադրանքի հարկեր	462.1	511.6	552.3	544.1	518.5	576.2	644.6
Արտադրանքի սուբսիդիաներ (-)	3.9	5.2	6.0	8.3	9.7	4.1	5.4
Ընդամենը ռեսուրսներ	6 448.1	6 887.2	7 300.3	7 604.9	7 657.7	8 354.9	9 030.6
Միջանկյալ սպառում	2 181.6	2 331.6	2 471.7	2 561.3	2 590.4	2 790.4	3 013.6
Ներքին արդյունք (համախառն, շուկայական գներով) կամ համախառն ավելացված արժեք	4 266.5	4 555.6	4 828.6	5 043.6	5 067.3	5 564.5	6 017.0
Ընդամենը օգտագործում	6 448.1	6 887.2	7 300.3	7 604.9	7 657.7	8 354.9	9 030.6

Հանրապետությունում ռեսուրսների ստեղծման գլխավոր աղբյուրն ապրանքների և ծառայությունների համախառն թողարկումն է: 2018 թ. թողարկման ծավալը հիմնական գներով կազմել է 8 391.4 մլրդ դրամ, որը

³ Аблеева 2012, 21.

2012 թ. համեմատ բացարձակ թվով աճել է 40%-ով՝ 2 401.5 մլրդ դրամով (աղ. 2):

Արտադրության հաշվի միջոցով կարելի է ստանալ տնտեսության կարևորագույն ցուցանիշի՝ ՀՆԱ-ի հաշվարկման համար հիմք հանդիսացող ավելացված արժեքը, որը համախառն թողարկման և միջանկյալ սպառման տարբերությունն է:

Ուստի, ՀՆԱ-ն շուկայական գներով կարելի է ստանալ հետևյալ բանաձևով⁴

$$\text{ՀՆԱ} = \text{ՀՀԹ} - \text{ՏՄՍ} + \text{ՏԱՀ} - \text{ՏԱՍ}$$

որտեղ՝

ՀԹ - համախառն թողարկում

ՄՍ - միջանկյալ սպառում

ԱՀ - արտադրության հարկեր

ԱՍ - արտադրության սուբսիդիաներ:

ՀՆԱ-ի միջին տարեկան աճի տեմպը 2012-2018 թթ. կազմել է 104.3%: Ընդ որում, վերը նշված ժամանակահատվածում համախառն ավելացված արժեքի կամ ՀՆԱ-ի կառուցվածքում գերակա ճյուղեր են եղել ըստ ՏԳՏԴ-ի 2-րդ խմբ. «Գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն և ձկնորսություն», «Մշակող արդյունաբերություն», «Մեծածախ և մանրածախ առևտուր. ավտոմեքենաների և մոտոցիկլների նորոգում», «Անշարժ գույքի հետ կապված գործունեություն» և «Շինարարություն» տնտեսական գործունեության տեսակները, որոնց տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ վերը նշված ժամանակահատվածում մոտ 59.3%-ից նվազել է 51%, ընդ որում՝ հիմնականում «Գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն և ձկնորսություն» գործունեության նվազման պատճառով:

ԱՀՀ-ի կարևորագույն հաշիվներից է եկամուտների ձևավորման հաշիվը, որը հնարավորություն է տալիս բնորոշելու ՀՆԱ-ն սկզբնական եկամուտների ստացման տեսանկյունից, այսինքն՝ ըստ եկամուտների աղբյուրների:

Ըստ որի՝ ՀՆԱ-ն շուկայական գներով ըստ եկամուտների ձևավորման ունի հետևյալ տեսքը⁵.

$$\text{ՀՆԱ} = \text{ՎԱԱՎ} + \text{ԱՆՀ} + \text{ԱՆՍ} + \text{ՏՀՇՀԽԵ}$$

որտեղ՝

⁴ Система Национальных Счетов 2008 2012, 106-109.

⁵ Аблеева 2012, 22.

ՎԱԱՎ - վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրություն

ԱՆՀ - արտադրության և ներմուծման հարկեր

ԱՆՍ - արտադրության և ներմուծման սուբսիդիաներ (-)

ՏՀՀՀԽԵ - տնտեսության համախառն շահույթ և համախառն խառը եկամուտներ:

ՀՆԱ-ի կառուցվածքը սկզբնական եկամուտների ձևավորման տեսանկյունից դիտարկելիս անհրաժեշտ է նշել, որ 2018 թ. ՀՆԱ-ի 33.8%-ը կազմել է վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրությունը, 12%-ը՝ արտադրության և ներմուծման հարկերը և 54.3%-ը՝ ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների, տնային տնտեսությունների համախառն շահույթը (համախառն խառը եկամուտները): 2012-2018 թթ. վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրությունը և համախառն շահույթը (համախառն խառը եկամուտներ) աճել են համապատասխանաբար 38.4%՝ կազմելով 2 035.6 մլրդ դրամ և 43.2%՝ կազմելով 3 264.5 մլրդ դրամ (աղ. 3):

Աղյուսակ 3

Եկամուտների ձևավորման հաշիվ (մլրդ դրամ)

	2012 թ.	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.
Վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրություն	1 471.4	1 547.0	1 629.6	1 734.2	1 763.1	1 922.1	2 035.6
Արտադրության և ներմուծման հարկեր	518.6	572.1	620.5	607.7	578.7	646.4	722.4
այդ թվում՝							
արտադրանքի հարկեր	462.1	511.6	552.3	544.1	518.5	576.2	644.6
արտադրության այլ հարկեր	56.5	60.5	68.2	63.7	60.2	70.2	77.7
Արտադրության և ներմուծման սուբսիդիաներ(-)	3.9	5.2	6.0	8.3	9.7	4.1	5.4
այդ թվում՝							
արտադրանքի սուբսիդիաներ	3.9	5.2	6.0	8.3	9.7	4.1	5.4
արտադրության այլ սուբսիդիաներ	-	-	-	-	-	-	-
Տնտեսության համախառն շահույթ և համախառն խառը եկամուտներ	2 280.4	2 441.7	2 584.5	2 710.0	2 735.2	3 000.1	3 264.5
այդ թվում՝							
հիմնական կապիտալի սպառում	539.2	580.5	614.0	697.2	704.9	748.5	784.6
տնտեսության զուտ շահույթ և զուտ խառը եկամուտներ	1 741.2	1 861.2	1 970.6	2 012.8	2 030.3	2 251.5	2 479.9
Ընդամենը օգտագործում	4 266.5	4 555.6	4 828.6	5 043.6	5 067.3	5 564.5	6 017.0

2018 թ. վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրության կառուցվածքում երեք գերակա ճյուղերն են եղել ըստ ՏԳՏԴ-ի 2-րդ խմբ. «Պետական կառավարում և պաշտպանություն, պարտադիր սոցիալական ապահովագրություն», «Մեծածախ և մանրածախ առևտուր, ավտոմեքենաների և մոտոցիկլների նորոգում» և «Մշակող արդյունաբերություն»՝ կազմելով համապատասխանաբար 251.3 մլրդ, 268.5 մլրդ և 251.5 մլրդ դրամ, ընդ որում՝ այս երեք ճյուղերը վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրության կառուցվածքում կազմել են 38%: Իսկ տնտեսության համախառն շահույթ և համախառն եկամուտներ կառուցվածքում արձանագրվել են հետևյալ գերակա ճյուղերը՝ «Գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն և ձկնորսություն», «Անշարժ գույքի հետ կապված գործունեություն», «Մեծածախ և մանրածախ առևտուր, ավտոմեքենաների և մոտոցիկլների նորոգում» և «Մշակող արդյունաբերություն», որոնք կազմել են 60% վերջինիս կառուցվածքում:

Հաջորդ հաշիվը սկզբնական եկամուտների բաշխումն է, որն ունի հետևյալ կառուցվածքը («օգտագործում» հատվածում):

Աղյուսակ 4

Սկզբնական եկամուտների բաշխման հաշիվ (մլրդ դրամ)

	2012 թ.	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.
Սկզբնական եկամուտներ փոխանցված «արտերկիր»	278.1	236.2	287.3	218.7	289.0	294.5	334.0
այդ թվում՝							
վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրություն	62.7	72.6	80.5	86.3	84.8	84.7	79.9
սեփականությունից եկամուտներ	215.4	163.6	206.8	132.3	204.2	209.8	254.0
Սկզբնական եկամուտների սալո (համախառն ազգային եկամուտ)	4 436.4	4 835.2	5 045.8	5 248.4	5 185.1	5 761.1	6 122.6
Ընդամենը օգտագործում	4 714.5	5 071.4	5 333.1	5 467.0	5 474.1	6 055.6	6 456.6

Այն բնութագրում է արտադրական գործունեությունից և սեփականությունից ստացված սկզբնական եկամուտների բաշխումը: Բերված տվյալներում պետք է նշել, որ համախառն ազգային եկամուտները (սկզբնական եկամուտների սալո) 2012-2018 թթ. ավելացել են 38%-ով՝ կազմելով 6 122.6 մլրդ դրամ: Սկզբնական եկամուտներ փոխանցված «արտերկիր»

վերը նշված ժամանակահատվածում աճել են 20%-ով, որից վարձու աշխատողների աշխատանքի վարձատրությունը աճել է 27.4%-ով, իսկ սեփականությունից եկամուտները՝ 18%-ով (աղ. 4):

Եկամուտների երկրորդային բաշխման հաշիվը սկզբունքորեն ընդգրկում է միայն դրամական ձևով տրանսֆերտների միջոցով եկամուտների վերաբաշխումը, որը հնարավորություն է տալիս վերաբաշխման գործընթացներում սահմանազատելու երկու փուլ՝ դրամական ձևով տրանսֆերտներ և բնեղեն ձևով տրանսֆերտներ: Այդպիսի տարբերակում տվյալ դեպքում կիրառվում է մի կողմից՝ տնային տնտեսությունների և մյուս կողմից՝ պետական կառավարման մարմինների և տնային տնտեսությունները սպասարկող ոչ առևտրային կազմակերպությունների (ՏՏՈԱԿ) միջև հարաբերություններում⁶:

Աղյուսակ 5

Եկամուտների երկրորդային բաշխման հաշիվ (մլրդ. դրամ)

	2012 թ.	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.
«Արտերկրին» փոխանցված ընթացիկ տրանսֆերտներ	103.5	120.2	129.9	161.4	158.3	179.2	179.4
Համախառն տնօրինվող եկամուտ	4 730.9	5 173.4	5 355.6	5 520.7	5 451.0	6 079.8	6 423.8
Ընդամենը օգրագործում	4 834.5	5 293.6	5 485.5	5 682.1	5 609.3	6 259.0	6 603.3

2018 թ. համախառն տնօրինվող եկամուտը տնտեսության մակարդակով կազմել է 6 423.8 մլրդ. դրամ և 2012 թ. համեմատ աճել է 35.8%-ով: Իսկ «Արտերկրին» փոխանցված ընթացիկ տրանսֆերտները 2018 թ. կազմել են 179.4 մլրդ. դրամ, և աճը 2012 թ. նկատմամբ կազմել է 73.3% (աղ. 5): Պետք է նշել, որ 2018 թ. «արտերկրից» ստացված ընթացիկ տրանսֆերտները 2.7 անգամ գերազանցել են «արտերկրին» փոխանցված ընթացիկ տրանսֆերտներին:

Ինչ վերաբերում է համախառն տնօրինվող եկամտին, ապա այն (ՀՏԵ) կարելի է ստանալ հետևյալ բանաձևով⁷.

$$\text{ՀՏԵ} = \text{ՀԱԵ} + \text{ԱՍԼՏ} - \text{ԱՓԸՏ}$$

որտեղ՝

ՀԱԵ - համախառն ազգային եկամուտ

⁶ Система национальных счетов 2008 2012, 27.

⁷ Ենգիբարյան 2012, 145:

ԱՍԸՏ - «արտերկրից» ստացված ընթացիկ տրանսֆերտներ

ԱՓԸՏ - «արտերկրին» փոխանցված ընթացիկ տրանսֆերտներ:

Աղյուսակ 6

Տնօրինվող եկամտի օգտագործման հաշիվ (մլրդ դրամ)

	2012 թ.	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.
Վերջնական սպառման ծախսեր	4 129.5	4 497.5	4 714.3	4 591.1	4 548.3	5 138.7	5 492.8
այդ թվում՝							
տնային տնտեսությունների	3 645.6	3 933.8	4 110.2	3 907.7	3 842.4	4 415.2	4 765.2
պետական հիմնարկների	465.5	543.7	583.6	661.3	681.8	685.5	691.2
տնային տնտեսությունների՝ սպասարկող ոչ առևտրային կազմակերպությունների	18.4	20.0	20.5	22.1	24.1	38.1	36.4
Համախառն խնայողություն	601.4	675.9	641.3	929.6	902.7	941.1	931.0
Զուտ խնայողություն	62.2	95.4	27.3	232.3	197.8	192.6	146.4
Ընդամենը օգտագործում	4 730.9	5 173.4	5 355.6	5 520.7	5 451.0	6 079.8	6 423.8

ԱՀՀ-ի վեցերորդ հիմնական հաշիվը կարելի է համարել եկամուտների օգտագործման հաշիվը, որտեղ արտացոլվում են ստեղծված համախառն տնօրինվող եկամտի օգտագործման հիմնական ուղղությունները: Համախառն տնօրինվող եկամտի օգտագործման կառուցվածքը հնարավորություն է տալիս պարզելու, թե տնտեսությունում, ընդհանուր առմամբ, ինչպես նաև դրա առանձին հատվածներում, ձևավորված տնօրինվող եկամտի որ մասն է օգտագործվում ընթացիկ վերջնական սպառման և որ մասը՝ կապիտալի կուտակման նպատակով⁸:

ՀՏԵ-ն կարելի է ստանալ նաև հետևյալ բանաձևով.

$$\text{ՀՏԵ} = \text{ՎՄԾ} + \text{ՀԽ}$$

որտեղ՝

ՎՄԾ - վերջնական սպառման ծախսեր

ՀԽ - համախառն խնայողություն

2012-2018 թթ. տվյալների շարքի դիտարկումը ցույց է տալիս, որ վերջնական սպառման ծախսերն ավելացել են 1 363.3 մլրդ դրամով կամ մոտ 33%-ով, որից տնային տնտեսությունների հատվածը՝ 1 119.6 մլրդ դրամով, պետական հիմնարկների հատվածը՝ 225.7 մլրդ դրամով, տնային

⁸ Ենգիբարյան 2012, 149-150:

տնտեսությունները սպասարկող ոչ առևտրային կազմակերպությունների հատվածը՝ 18 մլրդ դրամով:

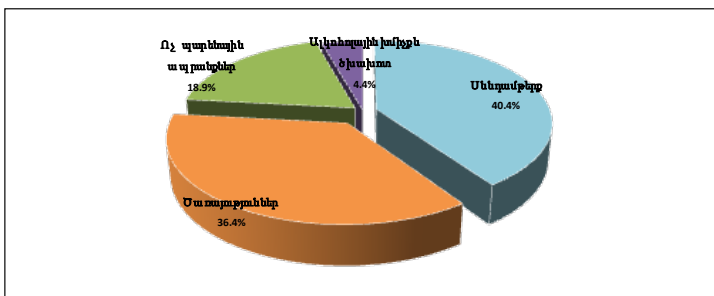
2018 թ. վերջնական սպառման ծախսերը կազմել են 5 492.8 մլրդ դրամ, որից տնային տնտեսությունների սպառումը կազմել է 4 765.2 մլրդ դրամ կամ 74.2%, որի հիմնական նպատակը ապրանքների և ծառայությունները ձեռք բերելն է եղել:

Ըստ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի իրականացրած տնային տնտեսությունների հետազոտության տվյալների՝ 2018 թ.-ին տնային տնտեսությունների սպառման միջին ամսական ծախսերի կառուցվածքում մեկ տնային տնտեսության հաշվով ծախսերի 40.4%-ը կազմել է սննդամթերքը, ծառայությունները կազմել են 36.4%, որից 15.2%-ը՝ բնակարանային կոմունալ ծառայությունները, ոչ պարենային ապրանքները՝ 18.9% և ակտիվային խմիչքը և ծխախոտը՝ 4.4%⁹:

2012-2018 թթ. ժամանակահատվածում սննդամթերքի վրա կատարվող տնային տնտեսությունների սպառողական ծախսերի կառուցվածքում նկատում ենք ծախսերի նվազման միտում. այսպես, 2012-ին 48.7%-ից նվազել է 40.4%-ի դրա փոխարեն աճի միտում ենք տեսնում ծառայությունների վրա կատարվող ծախսերում՝ 29.5%-ից աճելով 36.4%-ի, և ոչ պարենային ապրանքների ծախսերում՝ 17.7%-ից աճելով 18.9%-ի (տե՛ս գծ.):

Գծապատկեր

2018 թ. տնային տնտեսությունների ամսական սպառողական ծախսերի կառուցվածքը (տնային տնտեսության մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական)

⁹ Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, վիճակագրական-վերլուծական զեկույց-2020, 70, https://www.armstat.am/file/article/poverty_2020_a__3.pdf

ՀՀ տնային տնտեսությունների կատարած սպառողական ծախսերի՝ սննդամթերքի վրա կենտրոնացման հիմնական պատճառը բնակչության եկամուտների ցածր մակարդակն է: Իրավիճակի շտկման ամենաարդյունավետ ուղին բնակչության բարեկեցության բարձրացումն է, ընդ որում, պակաս կարևոր գործոն չէ նաև ներքին շուկայում գնաճի զսպումը:

Հանրապետության ներքին պահանջարկն ապահովվել է հիմնականում ներմուծման հաշվին: 2012-2018 թթ. հանրապետություն են ներմուծվել 16 767.4 մլրդ դրամի ապրանքներ և ծառայություններ, որից 19%-ը՝ միայն 2018-ին: Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծման ծավալը 2018 թ. կազմել է ՀՆԱ-ի 53%-ը, 2015 թ.՝ 42%-ը և 2012 թ.՝ 48.4%-ը:

2012-2018 թթ. հանրապետություն ներմուծվող ապրանքների և ծառայությունների ծավալը զգալիորեն գերազանցել է դրանց արտահանման մեծությունը, և վերջին տարիներին տեսանելի է դրա նվազման միտումը: Եթե 2012 թ. ներմուծման մակարդակը գերազանցել է արտահանումը (ընթացիկ գներով) 75.6%-ով, 2015 թ.՝ 41.1%-ով, ապա 2018-ին այդ ցուցանիշը կազմել է 34.7%: Դրա հետևանքով ձևավորվել է կայուն բացասական արտաքին առևտրային սալդո, որը չի կարող դրական երևույթ համարվել և վկայում է հանրապետության՝ արտաքին աշխարհից որոշակի կախվածության մասին:

Ինչ վերաբերում է համախառն խնայողությանը, որը հավասար է համախառն տնօրինվող եկամտի և վերջնական սպառման տարբերությանը, նշված ժամանակահատվածում աճել է մոտ 55%-ով՝ կազմելով 931 մլրդ դրամ: Ընդ որում՝ զուտ խնայողությունը, որը համախառն խնայողության և հիմնական կապիտալի սպառման տարբերությունն է, նույն ժամանակահատվածում աճել է 2.5 անգամ:

Կապիտալի հետ գործառնությունների հաշվում ձևավորվում է տնտեսության ֆինանսավարկային վիճակը բնորոշող կարևորագույն ցուցանիշը՝ «զուտ վարկավորումը» կամ «զուտ փոխառությունը», որն ամբողջ տնտեսության մակարդակով ցույց է տալիս ռեսուրսների այն քանակը, որը տվյալ պետությունը ներկայացնում է «արտերկրին», կամ որը «արտերկրը» հատկացնում է տվյալ պետությանը:

Տվյալների շարքը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի Հանրապետությունը համարվում է զուտ փոխառու երկիր. 2018 թ. կազմել է -384.1 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նկատմամբ աճելով մոտ վեց անգամ: Զուտ վար-

կավորում (+) կամ զրուտ փոխառություն (-) (ԶՎ/ԶՓ) կարելի է ստանալ հետևյալ բանաձևով¹⁰.

$$\text{ԶՎ/ԶՓ} = \text{ՀԽ} + \text{ՍԿՏ} - \text{ՓԿՏ} - \text{ՀԿՀՍ} - \text{ՆՇՄՊՓ}$$

որտեղ՝

ՀԽ - համախառն խնայողություն

ՍԿՏ - ստացված կապիտալ տրանսֆերտներ

ՓԿՏ - փոխանցված կապիտալ տրանսֆերտներ (-)

ՀԿՀՍ - հիմնական կապիտալի համախառն կուտակում

ՆՇՄՊՓ - նյութական շրջանառու միջոցների պաշարների փոփոխություն:

Աղյուսակ 7

Կապիտալի հետ գործառնությունների հաշիվ (մլրդ դրամ)

	2012 թ.	2013 թ.	2014 թ.	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.
Համախառն խնայողություն	601.4	675.9	641.3	929.6	902.7	941.1	931.0
«Արտերկրից» ստացված կապիտալ տրանսֆերտներ	51.9	42.2	35.7	37.4	22.0	26.0	37.4
«Արտերկրից» փոխանցված կապիտալ տրանսֆերտներ (-)	8.4	7.7	6.4	6.2	5.3	3.7	4.7
Ընդամենը ռեսուրսներ	645.0	710.5	670.6	960.8	919.5	963.5	963.7
Հիմնական կապիտալի համախառն կուտակում	1 006.8	966.4	965.5	1 039.6	879.6	982.0	1 007.3
Նյութական շրջանառու միջոցների պաշարների փոփոխություն	46.2	42.8	62.2	5.9	33.3	43.0	340.5
Զուտ վարկավորում (+) կամ զրուտ փոխառություն (-)	-408.0	-298.7	-357.1	-84.8	6.6	-61.6	-384.1
Ընդամենը օգտագործում	645.0	710.5	670.6	960.8	919.5	963.5	963.7

Արտերկրից ստացված տրանսֆերտների տվյալների շարքը ցույց է տալիս, որ առկա է նվազման միտում: 2012-2018 թթ. հանրապետությանը այլ երկրներից հատկացվել է 252.7 մլրդ դրամի կապիտալ տրանսֆերտ

¹⁰ Система национальных счетов 2008 2012, 227.

մեքենասարքավորումների, գույքի և այլնի ձևով, իսկ ՀՀ-ից փոխանցված տրանսֆերտները կազմել են 42.3 մլրդ դրամ (աղ. 7): Ինչ վերաբերում է հիմնական կապիտալի համախառն կուտակմանը, ապա այստեղ առկա է ոչ կայուն միտում՝ աճ-նվազում, նվազում-աճ: 2018 թ. հիմնական կապիտալի համախառն կուտակումը կազմել է 1 007.3 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նկատմամբ աճելով 2.6%-ով, ընդ որում, ըստ տնտեսության հատվածների՝ հիմնական կապիտալի համախառն կուտակման գերակշիռ բաժինն ընկել ոչ ֆինանսական հատվածին:

Ինչ վերաբերում է ֆինանսական հաշվին, որը բնութագրում է ֆինանսական ակտիվների և պարտավորությունների հետ ինստիտուցիոնալ միավորների գործառնությունները, ապա պետք է նշել, որ դեռևս չի հրապարակվում, սակայն ՀՀ վիճակագրական կոմիտեն աշխատանքներ է տանում ֆինանսական հաշվի ներդրման ուղղությամբ: Ընդ որում, ֆինանսական հաշվի ներդրումը թույլ կտա ամբողջացնել ազգային հաշիվների համակարգը և ներկայացնել հաշիվները՝ ըստ ինստիտուցիոնալ հատվածների: Այլ խոսքով, ֆինանսական հաշիվը թույլ կտա կապել ապրանքների և ծառայությունների արտադրությանը, եկամուտների ձևավորմանը, եկամուտների բաշխմանը, վերաբաշխմանը և օգտագործմանը, ինչպես նաև արտաքին տնտեսական գործունեությանը վերաբերող տնտեսության գործունեության արդյունքները ֆինանսական արդյունքների հետ:

Հատկապես կարևորելով ու համադրելով ԱՀՀ-ի հետևյալ ցուցանիշները՝ համախառն ավելացած արժեքը, համախառն տնօրինվող եկամուտը, համախառն խնայողությունը, վերջնական սպառման ծախսերը, զուտ վարկավորումը կամ զուտ փոխառությունը, նկատենք՝ ՀՀ-ն երկար տարիներ եղել և մնում է զուտ փոխառու երկիր, այսինքն՝ ավելի շատ միջոցներ են ներգրավվել, քան դուրս բերել: Ընդ որում, այդ հանգամանքը կարելի է բացատրել հիմնականում տնային տնտեսությունների և պետական կազմակերպությունների հատվածներում վարկային պարտքերի ձևավորումով: 2018 թ. տնային տնտեսություններ հատվածի զուտ փոխառությունը կազմել է 950 մլրդ դրամ, իսկ ոչ ֆինանսական և ֆինանսական հատվածներում, ընդհանրապես, ազատվել են զգալի միջոցներ (հանդես են եկել որպես զուտ վարկատու տնտեսության հատվածներ)՝ համապատասխանաբար՝ 204.2 և 309.3 մլրդ դրամ, որոնք կարող են դառնալ ինչպես տվյալ, այնպես էլ մյուս հատվածների համար արտադրության, շինարարության,

հիմնական միջոցների ձեռքբերման, ֆինանսավորման, ներքին ներդրումների հիմնական աղբյուրներ:

Եզրակացություններ

Ազգային հաշիվների համակարգի 2012-2018 թթ. տվյալների շարքի հիման վրա կատարված աշխատանքում դիտարկվել են առանձին հաշիվների ծավալները, կառուցվածքն ու շարժընթացը, ինչպես ամբողջ տնտեսության, այնպես էլ դրա առանձին հատվածների և ճյուղերի կտրվածքով: Այսպիսով, ազգային հաշիվների համակարգի տվյալների համապարփակ վերլուծությամբ՝ մակրոտնտեսական գործընթացների մոդելավորմամբ, հնարավոր է դառնում գիտականորեն հիմնավորել կամ մերժել կառավարչական որոշումների ընդունումը, տնտեսության ցանկացած մակարդակի վերաբերող լուծումները:

Գրականություն

- Ազգային հաշիվների համակարգ 2012, Ուսումնական ձեռնարկ, Ն. Ենգիբարյան, Երևան, հրատ. նշված չէ, 360 էջ:
- Ազգային վիճակագրական ծառայություն 2001, Մարդկային զարգացման կենտրոն «Ազգային հաշիվները բոլորի համար» ձեռնարկ, Երևան, «ՌԵՄ» 103 էջ:
- Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը 2018, վիճակագրական-վերլուծական զեկույց, Երևան, հրատ. նշված չէ, 262 էջ:
- Аблеева А.М. 2012, Система национальных счетов и экономические балансы: учебное пособие, Уфа, изд. не указано, 158 с.
- Башкатов Б.И., Назарова О.В., Степанян Е.Н. 2002, Система национальных счетов: теоретические задачи и основы, Москва, изд. не указано, 151 с.
- Образцова О.И., Копейкина О.В. 2008, Система национальных счетов, Москва, изд. Высшая школа экономики, 460 с.
- Система национальных счетов 2008, 2012, в 2-х т., пер. с англ. Еврокомиссия-Евростат, МВФ, ОЭСР, ООН, Всемирный банк, Нью-Йорк, 764 с.
- European System of Accounts 2010, 2013, European Commission, Luxembourg, p. 652.
https://www.armstat.am/file/article/hah_20_3.pdf (22.01.2021).
- https://www.armstat.am/file/article/poverty_2020_a__3.pdf (22.01.2021).

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՇԻՎՆԵՐԻ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Արսեն Օհանջանով

Ամփոփում

Հայաստանի Հանրապետության ազգային հաշիվների համակարգի կառուցման նպատակը մակրոտնտեսական միջավայրի բազմակողմանի բնութագրումն է, որն էլ հաջորդաբար ստացված տեղեկատվական հոսքերի անընդհատությամբ տնտեսական իրավիճակի վերլուծության և գնահատման կարևոր պայման է: Այն նյութական բարիքների արտադրության, եկամուտների ձևավորման, բաշխման, վերաբաշխման, օգտագործման և կուտակման արգասիք է, որն էլ միջազգային տնտեսական գործակցության ու համեմատությունների իրականացման նախադրյալներ է ստեղծում:

Բանալի բառեր՝ ազգային հաշիվներ, համախառն խնայողություն, վերջնական սպառում, միջանկյալ սպառում, համախառն կուտակում, զուտ վարկավորում, զուտ փոխառություն:

**МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМЫ НАЦИОНАЛЬНЫХ СЧЕТОВ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ**

Арсен Оганджанов

Резюме

Основной целью построения системы национальных счетов Республики Армения является всестороннее описание макроэкономической среды, которая служит необходимым условием для анализа и оценки экономической ситуации при непрерывном потоке информации. Это результат производства материальных благ, образования, распределения, перераспределения, использования доходов и накопления, который создает предпосылки для международного экономического сотрудничества и сравнений.

Ключевые слова – национальные счета, валовые сбережения, конечное потребление, промежуточное потребление, валовое накопление, чистое кредитование, чистое заимствование.

MACROECONOMIC CHARACTERISTIC AND INSTITUTIONAL ANALYSIS OF THE SYSTEM OF NATIONAL ACCOUNTS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Arsen Ohanjanov

Abstract

The purpose of compiling the System of National Accounts of the Republic of Armenia is a comprehensive description of the macroeconomic environment, which serves as a prerequisite for analyzing and assessing the economic situation with a continuous flow of information. It is the result of the production of material goods, generation, distribution, redistribution, use of income and accumulation, which creates the preconditions for international economic cooperation and comparisons.

Key words – national accounts, gross savings, final consumption, intermediate consumption, gross capital formation, net lending, net borrowing.